

3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

DOI:10.35774/app2023.04.063
УДК 347.7

Олександр Боярчук,
кандидат юридичних наук, заслужений
юрист України,
ст. викладач кафедри інтелектуальної
власності та приватного права
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського».
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4190-2897>

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА З ПИТАНЬ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ

У статті містяться результати дослідження щодо встановлення специфіки судової експертизи з питань права інтелектуальної власності. Проаналізовано законодавчі визначення поняття «судова експертиза», виокремлено наукові позиції вчених з питань визначення даного поняття. Виокремлено науковий та законодавчий період утвердження та розвитку судової експертизи з питань права інтелектуальної власності. Наведено особливі види об'єктів дослідження, щодо яких проводиться судова експертиза та експертні спеціальності, яким повинен володіти судовий експерт для проведення дослідження. Зазначено статистичні дані щодо більшості вчинення кримінальних правопорушень за конкретними об'єктами. Класифіковано судову експертизу з питань права інтелектуальної власності за системними критеріями. Визначено завдання та предмет судової експертизи з питань права інтелектуальної власності.

Ключові слова: *судова експертиза, інтелектуальна власність, спеціальні знання, специфічний об'єкт дослідження, спеціальність, експертне дослідження.*

Boiarchuk O.

Forensic expertise on issues of intellectual property law: specific procedure

The article contains the results of research on establishing the specifics of forensic examination on intellectual

property law. The legislative definitions of the concept of «forensic expertise» are analyzed, in addition, the scientific positions of national scientists on the definition of the concept of forensic expertise are indicated. The legal consolidation of the right to intellectual property and creative activity in the Basic Law of the country is provided. Intellectual and creative activity is distinguished, the primacy of the origin of the concept is established. The scientific and legislative period of the establishment and development of forensic expertise on intellectual property rights is singled out, namely, from 2002 to today, the system continues to develop together with society and the most important normative legal act, which became the beginning of the development of forensic expertise on intellectual property rights. Special types of research objects, which are subject to forensic examination, are given.

The expert specialties that a forensic expert must possess in order to conduct forensic examinations on intellectual property law are defined. Official statistical data on the commission of criminal offenses by specific objects, which are more developed today, are indicated. Forensic expertise on intellectual property law is classified according to the following system criteria: by the available number of objects (expert specialties) for which forensic expertise is conducted, by type/procedural proceedings, within which the relevant forensic examination is appointed and conducted, according to the subjects who appoint or order the relevant forensic examination, according to the basis and order of appointment, by the complexity of the conduct, by the number of forensic experts who conduct the examination, by sub-objects of implementation. A general basis for the appointment of any type of forensic examination has been established. The task and subject of forensic examination on intellectual property law are defined. Given the task and subject of the court case examination on intellectual property law, the questions that are put to the examination during its appointment are highlighted. In the course of the conducted research, the main conclusions were formulated: the concept of forensic examination on issues of intellectual property law and its specific features were highlighted.

Keywords: forensic examination, intellectual property, special knowledge, specific object of research, specialty, expert research.

Постановка проблеми. Судова експертиза з питань права інтелектуальної власності є відносно новим напрямом дослідження, що започаткована з утвердження в 2002 р. У процесі змін законодавства, ратифікація міжнародних договорів, повноцінного організаційного та науково-методичного забезпечення потребує розвитку експертної свідомості та визначення специфіки дослідження. Не є винятком збільшення кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності та в економічній сфері, оскільки, як відомо, висновок експерта є одним із джерел доказів не тільки в кримінальному провадженні, а й загалом у судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання специфіки, особливостей та проблематики судової експертизи з питань права інтелектуальної власності досліджували національні вчені, зокрема С. О. Андренко, І. А. Кириченко, П. П. Крайнев, Н. М. Ковальова, В. В. Маруніч, О. П. Снігерьев, Л. П. Тимошик, В. Л. Федоренко, О. М. Шрамко та ін. Незважаючи на це, проблемними питаннями є визначення унікальності специфіки судової експертизи в сфері інтелектуальної власності відповідно до її об'єктів, завдань та предмета дослідження.

Метою дослідження є проведення аналізу судової експертизи з питань права інтелектуальної власності, встановлення її особливостей та специфічних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, судова експертиза – це дослідження, яке проводиться на основі спеціальних знань у галузі науки та техніки, мистецтва й ремесла тощо, об'єктів, явищ та процесів з метою надання висновку з питань, що стосується вирішення справи по суті [1].

Окрім законодавчого закріплення, деякі вчені характеризують судову експертизу не як будь-яку експертизу, а саме таку, яка використовується в судовому (кримінальному, цивільному, адміністративному) процесі. Як зазначає О. П. Снігерьев, характерною ознакою судової експертизи є саме сувора форма її проведення, оскільки проводиться експертом лише в порядку, що передбачений та закріплений законодавством для встановлення фактичних даних та обставин справи [2, с. 232].

З вказаного виходить, що судова експертиза є самостійним правовим інститутом, який регулюють сукупність правових норм, регламентують правовідносини з питань призначення та проведення експертизи, отримання висновку експерта та ін. [3, с. 85].

У такому контексті ми не ставимо за завдання вести полеміку з автором цього твердження щодо визначення судової експертизи як самостійного і саме правового інституту. Хоча, звичайно, проводиться подальший пошук науково-юридичного обґрунтування такого твердження. Ми намагаємось зупинитись на деяких позиціях саме проведення судової експертизи у специфічній сфері діяльності.

Однак з огляду на те, що судова експертиза різностороння за своєю процесуальною формою, а, як відомо, спеціальні знання можуть бути абсолютно зі всіх сфер діяльності, то важливо дослідити судову

експертизу з питань права інтелектуальної власності, встановити її специфічність та особливості, оскільки саме правопорушення проти права останнього все частіше відбуваються на сучасному етапі розвитку країни.

Так, ч. 1 ст. 41 Конституції України проголошує, що кожна людина має право користуватися та розпоряджатися, безпосередньо володіти своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та/або творчої діяльності [4].

Загалом для України судова експертиза з питань права інтелектуальної власності є відносно новим напрямом, який запроваджений в інститутах судових експертиз Міністерства юстиції України в 2002 р., активно утвердився й розвивається до сьогодні. З позитивного, судова експертиза з досліджуваної теми, візьмемо на себе сміливість вважати, є передовою у нашій країні, якщо порівняти з більшістю країн цивілізованого світу, що значно спрямувало Україну до євроінтеграції через безпосередню реалізацію підписаних актів, а саме: Угоди про асоціацію України з ЄС, ратифікованих міжнародних зобов'язань держави, що стосується сфери захисту інтелектуальної власності. Незважаючи на це питання розбудови, розвитку та удосконалення ефективності судової експертизи з питань права інтелектуальної власності дозволило зберегти та впровадити в систему й доцільні національні надбання, чим значно примножило вже наявний інтелектуальний капітал країни.

Вказане вище стало можливо після реалізації Указу Президента України від 27 квітня 2001 року № 285 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [5].

Однією зі специфічних особливостей досліджуваного виду судової експертизи вже зараз можна зазначити те, що такий відносно новий напрямок дослідження, який розвивається разом із суспільством та країною загалом, супроводжується й особливими змінами в нормативно-правовій базі національного та міжнародного характеру. Тому судовому експерту, який володіє відповідною спеціальністю важливо своєчасно відстежувати всі зміни та доповнення та обов'язково керуватися ними в процесі написання дослідження.

Ми погоджуємось з позицією В. Л. Федоренка, котрий наголошує, що не лише законодавче закріплення зумовило розвиток судової експертизи з питань права інтелектуальної власності, а й остання також отримала можливість на організаційне та науково-методичне забезпечення, вивчення, аналіз та залучення кращого міжнародного досвіду, що згодом прямо відобразилось у практичній діяльності експертів [6, с. 18].

Досліджуваний вид судової експертизи насамперед володіє специфічним об'єктом дослідження. Так, на сьогодні виокремлюють такі експертні спеціальності відповідно до досліджуваних об'єктів:

- спеціальність 13.1.1 «Дослідження, що пов'язані з літературними, художніми творами, та інше»;
- спеціальність 13.1.2 «Дослідження, що пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)»;
- спеціальність 13.2 «Дослідження, пов'язані з виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення»;
- спеціальність 13.3 «Дослідження, пов'язані із винаходами і корисними моделями»;
- спеціальність 13.4 «Дослідження, пов'язані з промисловими зразками»;
- спеціальність 13.5.1 «Дослідження, пов'язані із сортами рослин»;
- спеціальність 13.6 «Дослідження, пов'язані з комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями»;
- спеціальність 13.8 «Дослідження, пов'язані з комерційною таємницею (ноу-хау) і раціоналізаторськими пропозиціями»;
- спеціальність 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності», [6, с. 36].

Статистика свідчить [7], що на сьогодні найбільш поширені кримінальні правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності такі:

- порушення авторського та суміжних прав (ст. 176 КК України);
- порушення прав на винахід, раціоналізаторську пропозицію, корисну модель, сорт рослин, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, (ст. 177 КК України);
- незаконне використання знака для товарів і послуг, кваліфікованого зазначення походження товару, фірмового найменування, (ст. 229 КК України), [8].

Не оминула статистика й значні вчинення економічних злочинів у такій сфері, зокрема що стосується корупційних способів: привласнення чи розтрата чужого майна, що було вчинено шляхом зловживання службовою особою своїм становищем.

Як ми бачимо, своєю багатоманітністю та різносторонністю характеризується не лише судова експертиза з питань права інтелектуальної власності, а й уся сфера інтелектуальної власності в Україні, що дає змогу вирізняти судову експертизу за такими критеріями:

1. За наявною кількістю експертних спеціальностей та безпосередньо об'єктів, за якими проводиться судова експертиза:

- прості експертизи;
- складні (комплексні та комісійні експертизи);

2. За видом процесуального провадження, в межах якого призначається та проводиться відповідна судова експертиза:

- кримінальне провадження;
- господарське судочинство;
- цивільне провадження;
- адміністративне судочинство;
- позапроцесуальні (проведення експертних досліджень).

3. Відповідно до суб'єктів, що здійснюють призначення або замовлення відповідної судової експертизи:

- за ухвалою слідчого судді;
- за замовленням сторони захисту або іншої фізичної особи;
- за замовленням органів Національної поліції (слідчий) або органів Прокуратури (прокурор);
- за замовленням юридичних осіб [9, с. 143].

4. Відповідно до підстави й порядку призначення:

- ухвала слідчого судді або суду;
- заява або лист замовника (фізична або юридична особа);
- стороною цивільного провадження;
- постанови (якщо подія відбувалась до введення в дію системи ЄРДР);
- сторона захисту кримінального провадження;

5. За складністю проведення:

- прості;
- середньої складності;
- складні та особливої складні;

6. За кількістю судових експертів, які проводять експертизу:

- одноособові (в тому числі можуть бути комплексні);
- комісійні.

7. За суб'єктами проведення:

- науково-дослідні інститути судових експертиз;
- інші спеціальність в сфері інтелектуальної власності;
- судові експерти, які не є працівниками НДІСЕ.

Окрім наведеного критерію порядку та підстав призначення судової експертизи з питань права інтелектуальної власності, загальною підставою призначення будь-якого виду судової експертизи є:

- судові рішення або рішення органу досудового розслідування;
- договірні засади безпосередньо з експертом або експертною установою (якщо експертиза планується бути проведена на замовлення інших сторонніх осіб [1]).

Загалом судова експертиза з питань права інтелектуальної власності є доволі складним та багатограним дослідженням, тому судові експерти, яких залучають як сторону кримінального провадження, повинні володіти не лише загальними юридичними або прикладними криміналістичними, а й спеціальними знаннями в сфері інтелектуальної власності.

Звичайно, вищезазначені всі види діяльності належать до правових і ми жодним чином не відокремлюємо, а лише звертаємо особливу увагу на наявність специфічних знань у сфері права інтелектуальної власності. Адже в цій сфері також беруть активну участь представники інших, не юридичних професій. Крім того, як відомо, цей вид діяльності не тільки потребує, а й активно використовує надбання інших галузей знань. Така різноманітність зумовлює залучення багато різних фахівців під час створення та використання, проведення різних експертних оцінок об'єктів інтелектуальної власності. Але, незважаючи на таку багатоманітність, інтелектуальна власність – сфера охорони та регулювання саме права – є підгалуззю цивільного права.

До основних завдань досліджуваного виду експертизи відносять ідентифікаційні та діагностичні завдання. Діагностичні завдання визначають відповідність безпосереднього досліджуваного об'єкта умовам, які необхідні першочергово для її правової охорони, а також виявляються ознаки, встановлюється факт щодо використання або відтворення досліджуваних об'єктів.

Ідентифікаційні завдання мають на меті встановлення істинності й тотожності об'єктів, що надаються на дослідження, їх позначення та інше [10, с. 68].

Предметом досліджуваного виду судової експертизи є обставини та фактичні дані, які встановлюються для визначення ознак або закономірностей створення, вартість, збитки що були їм завдані, різні економічні операції та інші дані, що мають значення для встановлення справи по суті [10, с. 69].

Аналізуючи вказаний предмет та завдання досліджуваної судової експертизи, до експерта можуть бути поставлені такі питання:

1) Чи позначення «Ш», яке знаходиться на упаковці продукції, що була надана на дослідження, тожне або схоже за ознаками настільки, що можна сплутати із знаком «ТТТ», що знаходиться на продукції для товарів та послуг за національним свідоцтвом?

2) Чи може позначення «ААА», що було надано на дослідження, ввести в оману щодо особи, послуги або товару, яка його виробляє, продає або надає відповідну послугу?

3) Який можливий розмір завданих збитків (матеріальної шкоди) було завдано компанії «ННН» внаслідок того, що встановлена слідством особа незаконно використовувала їх знак для товарів та послуг?

4) Чи було використано твір «ККК» або його частина під час створення твору «РРР». За якими ознаками?

5) Чи було відтворено комп'ютерну програму «ЦЦЦ» у комп'ютерній програмі «ГГГ»?

6) Чи були знайдені, а якщо були, то які ознаки контрафактності комп'ютерної програми «ВВВ»?

7) Чи було встановлено відповідність твору «ССС» або його частини як складової аудіовізуального твору «Ш»?

8) Чи виявлено ознаки відтворення (якщо так, то які) виконання «ВВВ» у відеограмі або фонограмі «ППП», що надана на дослідження?

тощо [10, с. 70].

Зазначимо, що відповідно до фактичних обставин справи, слідчий, суддя самостійно на основі методичних рекомендацій та наукової літератури встановлює перелік питань, які будуть поставлені експерту під час призначення судової експертизи.

Висновки. Судова експертиза з питань права інтелектуальної власності є цілеспрямованою професійною діяльністю судових експертів, які на основі спеціальних знань у сфері авторського права, суміжних прав, та права на знаки для товарів або послуг, економіки інтелектуальної власності, права промислової власності, об'єктів, явищ і процесів, з метою надання об'єктивних висновків та належно обґрунтованого дослідження, встановлюють обставини справи або фактичні дані, що містять доказову інформацію та мають важливе значення для кримінального провадження.

До специфіки судової експертизи з питань права інтелектуальної власності відносять:

– відносно новий напрямок дослідження, який розвивається разом із суспільством та країною загалом, також супроводжується особливими змінами в нормативно-правовій базі національного та міжнародного характеру;

– окремі об'єкти дослідження та експертні спеціальності потребують додаткових спеціальних знань у сфері права інтелектуальної власності;

– окремі ідентифікаційні та діагностичні питання відповідно до наданого досліджуваного об'єкта.

Загалом, окрім вищевказаних інших питань судова експертиза з питань права інтелектуальної власності підлягає підготовці, призначенню, дослідженню та оформленню висновку експерта на загальних підставах.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
2. Снігерьев О. П., Андренко С. О. До питання з визначення поняття судової експертизи в адміністративному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Вип. 18. С. 231–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2018_18_28 (дата звернення: 13.11.2023).

3. Маруніч В. В. Судова експертиза в Україні, поняття та види. *Сталій розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15-16 верес. 2023 р.). Молодий вчений. С. 82–84.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
5. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : Указ Президента України від 27 квітня 2001 року № 285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285/2001#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
6. Федоренко В. Л., Тимошик Л. П. Судова експертиза з питань інтелектуальної власності: енезис, поняття, класифікація та система. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. Вип. 1(3). С. 11–52.
7. Офіс генерального прокурора : Офіційний сайт. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення 13.11.2023).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.11.2023).
9. Посібник для суддів з інтелектуальної власності / Бенедисюк І. М. та ін. К.І.С. Київ. 2018. 424 с.
10. Шрамко О. М. Особливості судової експертизи у сфері інтелектуальної власності. *Криміналістичний вісник*. 2020. Вип. № 1 (33). С. 63–71.

References

1. *Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrayiny vid 25 lyutogo 1994 r. [On forensic examination: Law of Ukraine dated February 25, 1994]*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> [in Ukrainian].
2. Snygeriov, O. & Andrenko, S. (2018). Do pitannya z vyznachennya ponyattya sudovoyi expertyzy v administratyvnomu provadzhenni [On the issue of defining the concept of forensic examination in administrative proceedings]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi expertyzy i kryminalistyky - Theory and practice of forensic examination and criminology*, 18, 231–240. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2018_18_28 [in Ukrainian].
3. Marunich, V. (2023). Sudova expertyza v Ukraini, ponyattya ta vydy [Forensic examination in Ukraine, concepts and types]. *Stalyi rozvytok derzhavy i prava v umovakh hlobalizatsiinykh protsesiv: materialy naukovopraktychnoi konferentsii (m. Khmelnytskyi, 15-16 veresnia 2023 r.) - Sustainable development of the state and law in the conditions of globalization processes: materials of the scientific and practical conference (Khmelnytskyi, September 15-16, 2023)*, 82-84.
4. *Konstytutchiya Ukrayini: Zakon Ukrayini vid 28 chervnya 1996 № 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-BP]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. *Pro zahody shchodo okhorony intelektualnoyi vlasnosti v Ukraini: Ukaz Prezedenta Ukrainy vid 27 kvitnia 2001 roku № 2341-III [On measures to protect intellectual property in Ukraine: Decree of the President of Ukraine from April 27, 2001 No 2341-III]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
6. Fedorenko, V. Tymoshchik, L. (2019). Sudova expertyza z pytannia intelektualnoyi vlasnosti: enezys, ponyattya, klasyfikatsiya ta systema [Forensic expertise on intellectual property: genesis, concept, classification and system]. *Expert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnya - Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 1(3), 11-52 [in Ukrainian].
7. *Ofis Heneralnoho Prokurora. Ofitsiynyy sayt [Office of the Prosecutor General: Official website]*. Retrieved from <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika> [in Ukrainian].
8. *Kryminalnyi Kodeks Ukrainy, Zakon vid 05 kvitnia 2001 roku № 2341-III. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III]* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
9. *Posibnyk dlia suddiv z intelektualnoyi vlasnosti / Benedisiuk I. M. [Guide for judges on intellectual property / I. M. Benedisiuk] ta in.* (2018). K.I.S. Kyiv [in Ukrainian].
10. Shramko, O. (2020). Osoblyvosti sudovoyi expertyzy u sferi intelektualnoyi vlasnosti [Peculiarities of forensic examination in the field of intellectual property Kriminalistychnyy visnyk]. *Kriminalistsky visnyk - Criminal Review*, 1 (33), 63-71 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2023